

SOBRE ALGUNES FÓRMULES FINALS TRADICIONALS DE RONDALLES POPULARS CATALANES

Les col·leccions de rondalles populars de Catalunya publicades durant el segle passat (per F. Maspons i Labrós i per P. Bertran i Bros) sols rarament indicaven les fórmules finals populars. El nou recull recentment publicat pel conegut folklorista Joan Amades,¹ al contrari, ens ofereix un ric material de les fórmules finals que els contaïres de rondalles gairebé sempre diuen per marcar l'acabament. La meua intenció és de donar compte, en les pàgines següents, de les relacions existents entre algunes fórmules finals usades a Catalunya i les de les altres comarques de la Romània.

El contaïre pren part a les bodes «molt llüides que per tot el món se'n va parlar», però es queixa de no haver rebut res per al camí o per a menjar :

«I ells allà i jo aquí, | i no m'han dat res pel camí» (II, 252).² — «I per allà i per aquí | no m'han dat res pel camí; | i per aquí i per allà | no m'han dat res per menjar» (I, 230). — «I ells allà i jo aquí, | i no m'han dat res pel camí; | i ells aquí i jo allà, | i no m'han dat res per menjar» (I, 287).

En l'últim exemple «Els aquí i jo allà» hi ha poca lògica, millor fóra «i jo aquí i ells allà», com diu la variant II, 95.

Fórmules corresponents es troben difoses especialment per Itàlia :

Istria : «e a mi no i ma ga gnanca dito : | "ciapa un bicèr de vin" ; | e de duto quel che i ga magnà, | gnanca un fià no i ma ga dà».

Trentino : «E i à fat en past e 'n pastóm, | E no i me n' à dat gnanca 'n bocóm» ;

1. JOAN AMADES, *Les cent millors rondalles populars*. Barcelona, Editorial Selecta, 1948. Segona edició, 1953.

2. Els números es refereixen als volums i a les pàgines de la segona edició del recull de J. AMADES.

Piemonte : «e mi, chi i j'era darè d' l'uss, l'ai gnanca avù na feta d' pruss» ;

Toscana : «Facean le nozze e buon convito, | A me non mi dettero a mangiare nemmen un fico». — «Se ne stettero e se la goderano, | E a me nulla mi diedero». — «E li stiedero e se ne diedero, | E una ciatta [no res] a me mi diedero», i altres exemples semblants ;

Roma : «Anzi, a uno de quei pranzi ce fui invitato insinenta io, e mmentre l'autri magnàveno, io arimasi a gguardalli com' un minchione» ;

Abruzzi : «A fatte tande nozze e nne mm'a ddate manghe nu tözze.» — «E a me ne' mm' attucchì manghe 'na rapeste [remolatxa]» ;

per França :

Lorena : «Moi, je suis revenu et je n'ai rien eu» ;

per Espanya i Amèrica espanyola :

Astúries : «Y a mí, que fui y vine, no me dieron nada». — «Y yo vine y fui y no saqué nada» ;

León : «Y a mí no me dieron, | Porque no quisieron» ;

Zamora i Extremadura : «Y a mí no me dieron nada porque no les dio gana» ;

Andalusia : «Y yo fui y vine y no me dieron nada». — «Pero nada me dieron». — «Y yo sin nada me he quedado» ;

Xile : «Y a mí nada me tocó». — «Y a mí no me dieron, | Porque no quisieron» ;

Costa Rica : «Y yo fui y vine y no me dieron nada».

Una altra fórmula catalana diu que el contaire ha aconseguit una cosa de poc valor (*anissos*) :

«I van viure molt feliços | i ens van donar anissos» (II, 77) ;

o bé

«I van viure molts anys | i van ésser molt feliços | i ens van donar anissos» (II, 90).

Compareu a Itàlia :

Toscana : «No, mi diedero un centesimino, | E lo misi in un buchino». — «Mi diedero un confettino | E lo misi in un buchino» ;

Romagna : «S' am di un panett, cun una sardela» ;

Marche : «Fece le nozze, e me ce 'n vitò anche a me, e me diede 'na pagnotta de pa' e 'na sardella» ;

Calàbria : «E trovai 'n torniseddu | E lu misi nta m pertuseddu» ;³

3. El toscà *confettino* i el calabrès *torniseddu* corresponen al català *anissos*.

a Gascunya :

«Passi per moun prat, | Damb' uno cuillèro de fabos que m' au dounat» ;

a Andalusia :

«Y a mí me dieron un rábano tuerto».

D'altres vegades el rondallaire ha rebut un os :

«I van fer un convit | molt gros, molt gros | i jo hi vaig ésser | el convidat primer, | i em va tocar un os | molt gros, molt gros, | tan gros i tan dur | que no el vaig poder rosegar | i al genoll se'm va clavar, | i encara us el puc ensenyar» (I, 36). — «Les grans bodes que van fer | van donar molt i molt que fer | i molt i molt que parlar, | i encara se'n parla ara. | Van convidar tot el poble, | i jo també hi vaig anar | perquè m'hi van convidar, | i em va tocar un os molt gros | que no me'l vaig poder empassar | i encara us el puc ensenyar | i us el puc fer tocar» (II, 62). — «I tot això és ben veritat, | perquè jo hi era, i del convit | me'n va tocar un tros | que gairebé tot era os, | i per més que vaig rosegar, | no me'l vaig poder empassar, | i si el voleu veure encara el veureu, | mireu, mireu» (II, 136).

El contaire mostra als oients el genoll o el colze, i els diu que és l'os que no es va poder empassar.

El motiu de l'os es repeteix a Itàlia. Al Friül el contaire està sota la taula i rosega alguns ossos :

«Ance jo jeri platât li sot da taule par ciapâ alc di roseâ qualchi vues».

També li tiren l'os a l'esquena, on roman d'una tal manera que es pot encara veure :

«E ân fat un pastin, un pastòn e jo ch'i eri sot la taula mi ân tirât un uès ta schena che encimo mi remena». — «Fasêrin un gran past e jo jeri sot la taula e mi ân trat un vues ta schena e se no vuêlin crodi, ca vègnin a jôdi ca mi ramêna».

A la Campània i a Calàbria l'os fereix el contaire al nas :

Campània (Benevento) : «I' steve sotto a tavola ; me menerono 'n uosso e me rumperono u caramiello u naso» ;

Calàbria : «Ficiaru nu grandi pranzu, e ieu m'ammucciai sutt' a tàula, pe si sentu. Jettàvanu l'ossa di la carne sutta la tavula, e cu n' ossu m'afferratura supra a lu nasu e mi ruppiru».

Compareu Castella i Ribera del Duero (Salamanca):

«y a nosotros nos dieron con los güesos en las narices».

En la fórmula catalana

«I turururat | el conte està acabat | i dalt de la porta | hi ha un fust, | s'ha acabat ; | amén Jesús» (I, 52),

no s'indica la finalitat del fust dalt de la porta, però cal suposar que és per a desviar una malaurança per al contingut i els oients derivada de la rondalla, que per això cal poder tirar dalt aquest fust. Aquesta situació resulta de les següents fórmules finals:

Mallorca: «I si no us agrada, tirau-la dalt sa teulada» ;
Menorca: «I si no t'agrada, tira-la dalt sa teulada».

Els albanesos volen que la rondalla estigui molt lluny i desitgen salut als oients:

«Përalla atjë, shëndetja këtù» («La rondalla allà, salut per a tu»). —
«Përalla në malt, shëndetja ke ne» («La rondalla a la muntanya, salut per a nosaltres»).

En fórmules albaneses més complicades⁴ es diu també

«përallza në trât, shëndetja në grat» («La rondalla en el fust, salut per a les dones»).

Es poden comparar també les fórmules xilenes

«Cuentecito contado, por la ventana salió al tejado, y del tejado a la calle...». — «Y se acabó el cuento y se fue por la mar adentro...». —
«Y se acabó el cuento y se lo llevó el viento».

La fórmula catalana

«I darrera de la porta hi ha un fust. | I s'ha acabat, amén Jesús» (I, 82); «I darrera de la porta | n'hi⁵ un fust ; | i s'ha acabat, | amén, Jesús» (I, 119),

no es comprèn; si el fust es troba darrera la porta, no es pot passar. La rima exigeix *fus*, com a útil de les noies i dones que en els temps

4. Per a més detalls vegeu W. GIESE en «Cahiers Sextil Puscariu», I (1952), 143.
5. Indubtablement errada per «n'hi ha».

passats filaven al vespre tot oint rondalles. En altres llocs es diu correctament *fus* :

«hi ha un fus» (II, 36, 157, 241); «n'hi ha un fus» (I, 257; II, 47).

Compareu encara Menorca :

«Darrera sa porta hi ha un fus, i ja està acabat, amén Jesús».

Per a afirmar la veritat de l'argument de la rondalla serveix la fórmula

«I el qui no vulgui creure | aquesta rondalla vera, | que el seu cap | se li torni de cera» (I, 112 i 155).

Compareu :

Extremadura : «Y se acabó el cuento con pan y pimienta, y quien no lo quiera creer, que se quede tuerto» ;

Granada : «Y se acabó el cuento | Con pan y pimienta, | Y alcaravea | Pa er que no lo crea».

Amades ens ofereix fórmules finals que creen un estat de fluctuació entre veritat i no-veritat :

«I conte contat | ja està acabat, | i si no és mentida | és veritat» (I, 151; variant «serà veritat», II, 73 i 112). — «I tot el que us he explicat | si no és veritat és mentida, | i si no és mentida és veritat. | I sant s'ha acabat» (II, 130). — «I aquesta rondalla que he explicat, | si no és mentida | és veritat. | Si és mentida, bé, | i si és veritat, també» (II, 118). — «I conte contat ja està acabat, | i els uns diuen que sí | i els altres diuen que no | i aneu a saber | qui té la raó, | i si és veritat, bé, | i si no, també, | perquè jo ho he explicat | tal com ho sé» (I, 198).

Compareu :

Eivissa : «I conte acabat, si no és mentida és veritat». — «I conte acabat. Si és mentida, Déu nos do blat i farina ; i si és veritat, Déu nos do farina i blat». — «Que cadascú s'ho prenga com vulgui».

Com a fórmules finals no conec altres exemples d'aquesta mena, però són molt abundants com a fórmules inicials. Amades mateix té les següents :

«Rondalla ve, | rondalla va, | si no és mentida | veritat serà» (II, 137). — «Això era i no és, | i si és cert, bé, | i si no, també» (II, 163). — «Si és mentida, | un sac de farina ; | si és veritat, | un sac de blat» (II, 253).

Compareu :

Mallorca : «Això era i no era» ;
 Xile : «Ést' era y ésta no era» ;⁶
 daco-romanès «A fost odată ca nici odată» ;
 macedo-romanès «Earà tse nu sh-earà» ;
 megleno-romanès «Ra ste nu shi ra» ;
 istro-romanès «Io ve spur ce-a fost shi ce n-a fost» ;
 albanès «ish mos ish» ;
 hongarès «volt nem volt» ;
 georgià «iqo da ara igo ra» («era i no era») ;
 turc «bir varmish bir yokmish vakitin birinde» («en un temps que era i no era») ;
 basc «Ala bazan edo ezpazan» («Si era així o no») ; «Gezurra edo egia, erraiten dute...» («Mentida o veritat, es conta...»).

Per a l'expressió

«i aneu a saber qui té la raó» (I, 198),

compareu :

Catalunya : «I el qui no ho vulgui creure, que ho vagi a veure» ;
 Mallorca i Menorca : «I qui no ho creu, que ho vaja a cercar» ;
 Menorca : «I qui no ho creu, ja sap què ha de fer (o «què li toca»), anar-ho a cercar» ;
 Lucània : «Così hanno raccontato a me. Se poi non ci credete, andate a vedere» ;
 Portugal : «Quem quizer vá lá por ela» (=a certidão) o «Quem o quizer (o «quer») saber vá lá».
 daco-romanès «Cine nu crede, să se ducă sa vază» ; «Cine vrea să-i vază, mérgă că eu nu-i oprescú».

Amades ha posat també en el seu recull exemples de rondalles seriades, enumeratives o mnemotècniques (II, 292; 294, 297), on predominen els elements jocosos. De rondalles d'aquesta mena se'n troben també a Roma i a Sicília.⁷

WILHELM GIESE

Universitat d'Hamburg.

6. Una rondalla mexicana té «Pues para contar más verdad que mentiras».

7. Cf. *VKR*, XV (1942-43), 174-175 ; per Roma : G. ZANAZZO, *Novelle, favole e leggende romanesche* (Torino-Roma 1907), 97, 111 ; per Palerm : G. PITRÉ, *Fiabe, novelle e racconti*, III, 112 ; per la província d'Agrigento : L. SORRENTO, *Isola del sole* (Milano s. a.), 246.